

PODOABELE BISERICESTI DIN BASARABIA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Liliana Condraticeva

Evoluția orfevrăriei din secolul al XIX-lea poate fi divizată cronologic în două etape distincte, determinate de numeroase aspecte semnificative: tehnicile de lucru folosite în atelierele de giuvaiergerie, materiile prime utilizate, tendințele artistice, marcajul aplicat conform standardelor. Analizând materialele documentare și colecțiile muzeistice din Republica Moldova, specificăm următoarele perioade de dezvoltare a orfevrăriei basarabene: prima etapă, anii 1812–1850, și cea de-a doua etapă, anii 1850–1900, delimitarea fiind bazată pe deschiderea camerei de marcă la Chișinău, la mijlocul secolului al XIX-lea. În paginile prezentului studiu vom încerca să reliefăm dezvoltarea orfevrăriei basarabene din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Dezvoltarea economică corespunzătoare, apariția și înflorirea orașelor moderne basarabene, comerțul intens interior și exterior, sunt doar câteva condiții indispensabile pentru ascensiunea orfevrăriei. Situația economică dificilă din Basarabia și conflictele militare permanente au redus substanțial numărul de obiecte de artă din regiune, multe din ele fiind vândute, retopite sau confiscate. După 1812 Basarabia fusese în patru rânduri teren de desfășurare a forțelor militare rusești antrenate în războaie. Despre nivelul de dezvoltare în Moldova a comerțului cu mărfuri prețioase (metale, pietre și bijuterii) ne poate vorbi „Catastihul vamal”, în baza căruia pot fi deduse influențele politice și economice exercitate în țările române, prețul obiectelor și bunurile comercializate (cf. Tabelul 1).

Tab. 1. Tabelul mărfurilor comercializate prin vama Moldovei
(este păstrată terminologia originală, *apud* Gh. Ghibănescu, *Catastihul Vămlor Moldovei*, p. 16-41.)

Denumirea mărfii	Cantitatea	Prețul
Dinte de fil, elefant	1 oca	44 aşpri
Chehrimbar	9 oca	3 groşi şi 70 aşpri vechi
Corale şi mărgene	1 oca	42 aşpri
Mărgel	14 oca	1 gros vechi
Oglindă de chihlimbar	cele mici cele mari	de la 10 aşpri de la 55-95 aşpri
Stecle cristal	un sentuc mare un sentuc mic	5 groşi 3 groşi
Fildeş	44 ocale	50 aşpri

Potrivit *Catastihului vămilor Moldovei din 1765*¹, din cele 265 de articole semnalate, fac parte și mărfurile trecute prin vămile de pe Nistru. Subliniem, în mod deosebit, articolele prețioase trecute prin vămile Moldovei, cu prețul lor de desfacere, cunoscute în baza informațiilor selectate din catastihul menționat. Grație tabelului studiat, putem conchide că în Moldova, la hotarul secolelor XVIII–XIX circulau importate mărfuri scumpe: „chihlimbar”, „coral”, „cristal”, „fildeș”, „mărgear”, mărgelile colorate, folosite pe larg la confecționarea podoabelor personale și decorarea inventarului bisericesc. În diverse catastihuri vamale păstrate (1761, 1765) mai sunt enumerate obiecte de mozaic („psifechia”), aurul („zer”) și numeroase obiecte de aur („zerzeli”)², ceea ce denotă interesul populației față de obiectele de lux, utilizarea metalelor nobile pentru confecționarea bijuteriilor, talismanelor și a mătâniilor. Cererea de bijuterii personale și podoabe bisericești în Chișinău este dictată, în primul rând, de situația economică stabilă din oraș, poziția financiară a orașenilor, numărul bisericilor și mănăstirilor din Basarabia, precum și de activitatea în capitală a unor oameni cu renume, care au lăsat amprente deosebite în istoria Basarabiei. După 1812, Basarabia este supusă legislației economice din Imperiul Rus, care reglementa procesul de deschidere a unor ateliere noi, relațiile comerciale cu Rusia sau tranzitarea mărfurilor prin vămile din gubernia Basarabia. Potrivit listei mărfurilor transportate prin vămile din Basarabia, putem stabili care sunt cele aduse sau exportate. Din Imperiul Austriac, prin localitatea de graniță Noua Suliță³, se importau în Basarabia articole de metal; prin vămile de la Sculeni, Leova și Lipcani, se derula comerțul cu Țara Moldovei, de unde se importau articole de metal, mărfuri orientale și perle⁴, unele mărfuri luau ulterior calea spre Podolsk, Kiev și Harkov. În primii ani după anexare, în Basarabia se importau foarte multe articole de metal din țările vecine, dar conform noilor regulamente vamale din 1825–1830, s-a trecut la importul exclusiv din Rusia, unde prețurile erau mai reduse comparativ cu prețurile mărfurilor importate din Europa.

Astfel, constatăm că mărfurile industriale erau importate, iar meșterii autohtoni puteau să reziste cu mare dificultate concurenței aprige din partea producătorilor străini. Producția industrială din Basarabia nu satisfacea necesitățile interne ale consumatorilor, din care considerente, această provincie manifestând totdeauna necesitatea de a importa cantități foarte mari de materii fabricate sau semifabricate.

Ateliere de giuvaiergerie din Basarabia din prima jumătate a secolului al XIX-lea

Dezvoltarea orfevrăriei este sortită eșecului în lipsa atât a meșteșugarilor iscusiți, care prin talentul lor să contribuie la înflorirea și afirmarea meseriei profesate, cât și a negustorilor care se ocupau de promovarea articolelor confecționate, posibilă în condițiile unei politici comerciale și vamale adecvate pe plan intern și extern. De la începutul secolului al XIX-lea în Basarabia își fac apariția meșteșugari care se ocupă exclusiv cu giuvaiergeria, această meserie devenind unica lor sursă de existență. Cel mai mare centru meșteșugăresc din Basarabia în secolul al XIX-lea era orașul Chișinău, după care urmau Ismail, Tighina, Cetatea Albă, Hotin, Soroca. Principalul centru de comercializare era târgul de la Chișinău. Deja prin anii '40 ai secolului al XIX-lea sunt

¹ Ghibănescu, Gh. *Catastihul Vămilor Moldovei, 1765*, Iași, Editura Lumina Moldovenească, 1921, p. 12.

² Zelenciuc, V. Kalașnikova N. *Vestimentația populației orașenești din Moldova (secolele XV–XIX)*. Chișinău, Editura Știința, 1993, p. 47.

³ În localitatea Noua Suliță se înrâneau granițele a trei state: Imperiul Austriac, al Imperiul țarist și ale Moldovei.

⁴ *История народного хозяйства СССР. 1812–1917*, Кишинев, Штиинца, 1977, p. 93.

atestați meșteri care se ocupau preponderent de confecționarea articolelor de metal (cf. Tabelul 2). Pe lângă potcovari, ceasornicari și fierari, în această listă sunt incluși și bijutierii. Cei 340 de meșteri erau împărțiți în trei categorii în funcție de profesia exercitată, în ultima categorie fiind incluși meseriașii care deserveau un cerc foarte restrâns de consumatori: gravorii, argintarii, aurarii.

Tab. 2. Tabelul meseriilor din Basarabia. Recensământul din 1897

Meseria practică conform Recensământului din 1897 ⁵	Confecționarea de tablouri, bijuterii, inventar bisericesc	
Nr. meșterilor independenți	427	
Nr. membrilor familiei	775	
Total meșteșugari	1202	
Dintre ei muncitori	117	
Meseria practică conform tabelului meșteșugarilor din Moldova de la 1774 ⁶	oraș	sat
Prelucrarea metalelor	90	88
Meserii artistice legate de metale prețioase	16	81

Astfel, crește evident numărul meșteșugarilor, se afirmă meserii legate de prelucrarea artistică a metalului, anume confecționarea bijuteriilor, fiind folosite tehnici ca turnarea, forjarea, gravarea. Meșteri argintari sunt atestați și în alte orașe basarabene. Spre exemplu, în 1824, în județul Hotin, un oarecare argintar, Bercu Davidovici, plătea anual impozit un leu (în total, tagma evreilor plătea anual 1217 lei)⁷.

În baza documentelor care ne-au fost accesibile, putem afirma că la începutul secolului al XIX-lea în Chișinău funcționau câteva ateliere mici de bijuterii, precum și persoane particulare care profesau prelucrarea artistică a metalului prețios, ceea ce a contribuit – prin decizia guvernatorului regiunii, de la 12 mai 1817 – la asocierea argintarilor și aurarilor din oraș într-o Corporație a bijutierilor⁸. Astfel, în anul 1817 are loc oficializarea juridică a activității *Corporației bijutierilor basarabeni*, care practicau această meserie în orașele din regiune cu mult înainte de 1812. Prin Hotărârea din 17 mai 1817 a fost formată conducerea acestei corporații, în frunte aflându-se un staroste – „șehmister”, cu 2-4 adjuncți, în funcție de mărimea atelierului. Toate atelierele se subordonau Departamentului Meseriilor în frunte cu un „burgmeister”, ales prin vot secret, de membrii atelierelor care funcționau în oraș și confirmat de Duma Orășenească⁹. În luna mai 1833 a fost publicată interdicția de a se ocupa cu meșteșugul ales fără a avea licență (autorizație specială acordată de Departamentul Meseriilor), iar în

⁵ *История народного хозяйства. 1812–1917*, 1977, 243

⁶ *История народного хозяйства* 1976, 361.

⁷ Ghibănescu, Gh. *Surse și izvoade. Documente Basarabene*, Iași, Editura Dacia, 1922. Vol. XI, p. 10.

⁸ *Юбилейный сборник города Кишинёва. 1812–1912*, Кишинёв, Издаю Кишиневским Городским Обществным Управлением, 1914, p. 79.

⁹ *Юбилейный сборник города Кишинёва. 1812–1912*, Кишинёв, Издаю Кишиневским Городским Обществным Управлением, 1914, p. 80.
<https://biblioteca-digitala.ro/www.cimec.ro / www.muzeul-moldova.ro>

1854 au fost elaborate și stabilite *însemnele corporației*, marca aplicată pe articolele de bijuterii confecționate în acest atelier unificat. *Corporația aurarilor și argintarilor* a existat pe parcursul secolului al XIX-lea, activitate confirmată numai de actele administrației ruse menționate anterior, deoarece în acest moment nu cunoaștem obiecte executate în atelierele membrilor acestei bresle.

Totodată, asocierea argintarilor și aurarilor într-o corporație cu organ unic de conducere și statut juridic, ne conduce spre afirmația că, în Basarabia, la începutul secolului al XIX-lea, deși industria era foarte slab dezvoltată, exista un număr considerabil de meșteri care prelucrau metalul prețios, având tradiții bogate. Din păcate, orfevrăria este un domeniu în care articolele create pot fi cu ușurință topite, schimbate sau vândute, primând valoarea intrinsecă a materialului prețios folosit, sau schimbările determinate de evoluția modei; în acest fel poate dispărea, cu ușurință, cea mai mare parte a bijuteriilor create într-o anumită epocă, care devin astfel foarte dificil de studiat.

Orfevrăria bisericească în Basarabia

Obiectul cercetărilor noastre la acest capitol include inventarul liturgic și podoabele de cult executate din materii prime prețioase, tehnica și tehnologia de confecționare. Primele ateliere de confecționare a obiectelor bisericești din materii prețioase sunt atestate la începutul secolului al XIX-lea în Chișinău, unde se executau variate obiecte de artă de către meșterii localnici și de cei invitați de peste hotare, folosindu-se metale scumpe și pietre colorate¹⁰. Catalogul/Opisul obiectelor din colecția Muzeului Societății istorico-arheologice bisericești basarabene¹¹ permite studiul acestor articole, care sunt clasificate în funcție de modul de utilizare și destinația lor în următoarele categorii: veșminte preoțești – mitre, sacose, mânecute; icoane argintate, ferecături de icoane și cărți sfinte, încrustate cu pietre, strasuri; vesela de cult – potire, candel, cristelnițe și podoabe personale – cruci, cruciulițe de botez. Din prima categorie de articole cele mai multe la număr sunt opt mitre, lucrate cu ciocanul în aur sau argint, garnisite cu chipuri sfinte lucrate în email, pietre prețioase și perle. Două din ele (nr. inv. 303 și 387), probabil, au aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, inclusiv cea de la Căpriana: nr. 303 (mitră de culoare roșie, crucea împodobită cu pietre mărunte în formă de cruciulițe, de pe timpul mitropolitului Gavriil, primită în dar de la mănăstirea Căpriana, în anul 1816) și nr. 387 (mitră de culoare roșu-carmin, probabil, aparținând mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, ornată cu chipuri lucrate în email și garnisite cu perle).

Printre veșmintele bisericești aflate în Muzeul Bisericesc din Chișinău, se menționează sacose cusute cu mărgel, galon aurit și flori argintii, cu cruci aurite și clopoței de argint aurit, care au fost primite în dar de la Capela Arhiepiscopală și de la Catedrala din Chișinău la începutul secolului al XIX-lea și se consideră că ar fi aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni și arhiepiscopului Pavel Lebedev. Despre veșmintele preoțești sub nr. inv. 408¹² se menționează că au fost lucrate la Viena. Despre restul obiectelor nu există asemenea precizări, ceea ce ne conduce spre opinia că toate articolele, cu excepția nr. 408, au fost executate de meșteri localnici, cu atât mai mult cu

¹⁰ Condricova, I., *Orfevrăria laică și bisericească din Basarabia în secolul XIX*, în: „History & Politics”. Revistă de istorie și politică, ULM, 2008b, Chișinău, An. I, Nr. 1-2, p. 185-192; Idem, *Arta bijuteriilor din Moldova*, Iași, Editura Lumen, 2010, p. 114-125.

¹¹ Opisul Societății istorico-arheologice bisericești basarabene, Chișinău, Casa Eparhială, 1923.

¹² Opisul Societății istorico-arheologice bisericești basarabene, Chișinău, Casa Eparhială, 1923, p. 8-9.

cât unele din ele sunt caracterizate ca stângace, grosolane, fapt ce denotă o anumită lipsă de discusință la începutul activității acestor meșteri.

Categoria de piese liturgice¹³ date în prima jumătate a secolului al XIX-lea uprinde: cruce sculptată în argint (1780), potir din plumb (1819), susținător de candelă (1840), potir cu inscripție (1814), numeroase cruci și cruciulițe de metal, de aramă sau plumb; potire vechi de plumb, din cositor, aramă sau argint; chivoturi de fier, din metal alb, de tinichea, lemn; discos-uri de plumb, argint nemarcat, de aramă; candelabre, sfeșnice de argint, policandre, candelă; steluțe de argint nemarcat, lucrate cu mâna etc., asupra cărora nu ne vom opri în detaliu, ele fiind deja subiectul studiilor anterioare. Analiza detaliată a inventarului Muzeului bisericesc denotă înzestrarea bogată a bisericilor și mănăstirilor basarabene, fapt confirmat și de unele dosare arhivistice. Spre exemplu, documentele privind bisericile și mănăstirile basarabene, alături de proprietățile funciare deținute, numărul clerului și date biografice privind stareți sau preoți, menționează că biserica/mănăstirea este „îndestulată cu podoabe”¹⁴, cuprinzând deseori o descriere detaliată a inventarului liturgic păstrat, cum ar fi cazul mănăstirii Hârjaucă și a schitului său Bocancea¹⁵. În linii generale, putem conchide că în prima jumătate a secolului al XIX-lea mănăstirile basarabene erau înzestrate cu toate cele necesare pentru oficierea serviciilor divine, deși dosarele de arhivă nu menționează întotdeauna categoria de piese existente¹⁶. Unele aspecte privind orfevrăria de cult din Basarabia din secolul al XIX-lea pot fi analizate în baza inventarului bisericesc din locașurile sfinte basarabene. Astfel, biserica Sf. Mihail și Gavril de la Buiucani de la începutul secolului al XIX-lea, din vechile daruri cu care a fost inițial bogat înzestrată (mențiunea din 1773) păstrează, la începutul secolului al XX-lea, doar câteva din ele, restul sunt pierdute, confiscate sau furate. Putem menționa și potire datate în anul 1814 cu medalioane emailate, potire cu elemente decorative filigranate, cruci cu chipuri sfinte, ferecătură de carte, executată din argint sau metal neprețios placat cu aur, Mănăstirea Sfânta Treime din Rudi, Soroca, în anul 1828 deținea două cești, un disc și o steluță de argint, o linguriță mare, o cruce, un chivot, toate de argint, o candelă și șase sfeșnice confecționate din aramă¹⁷.

Nu putem afirma cu certitudine că aceste articole sunt exclusive, dar, luând în considerație tehnica manuală de executare a bijuteriilor și a vaselor liturgice din secolul al XIX-lea, putem constata că aceste obiecte nu erau fabricate în serie, în sensul larg al cuvântului. De obicei, potirele, chivoturile sau icoanele ferecate posedă, pe lângă ideea fundamentală identică pentru toate articolele, trăsături specifice de ornare și de executare. În această ordine de idei menționăm potire cu chipuri de sfinți executate în tehnica mixtă, candelabre cu variate elemente decorative, icoane cu ferecături care se deosebesc radical între ele, ornamentul de bază denotând similitudini evidente. Posedarea celor mai mici detalii și fragmente decorative distincte acordă articolului trăsături particulare, fapt care ne permite să demonstrăm prezența unor piese excepționale din orfevrăria națională. În același timp, la mănăstirile din țară au activat în permanență argintari, în obligația cărora intra confecționarea și repararea inventarului

¹³ A. Grișco, V. Stăvilă. *Pribegele Muzeului bisericesc din Chișinău după 1944 (după jurnalul lui Paul Mihail)*, în vol. *Muzeul bisericesc din Chișinău*, Chișinău, EcoEtnoMuseum, 2006, p. 20-29; *Opisul obiectelor ce se păstrează în Muzeul societății istorico-archeologice bisericești basarabene, din Chișinău, 1923*, în *loc. cit.*, p. 65-68.

¹⁴ ANRM, fond 205, inv. 1, dosar 1186. Anul 1851.

¹⁵ ANRM, fond 1232, inv. 1, dosar 125, f. 15-20; ANRM, fond 1232, inv. 1, dosar 2, 31 f. Anii 1818-1832.

¹⁶ ANRM, fond 208, inv. 2, dosar 3284, anul 1851.

¹⁷ „Viața Basarabiei”, Chișinău, 1935, nr. 6, p. 27; „Revista Societății istorico-archeologice bisericești din Chișinău”, Chișinău, 1925, vol. XVI, p. 6.

bisericesc, a cruciulițelor de botez, ultimele fiind într-adevăr manufacturate în cantități estimabile, grație cererii crescânde a populației.

Un loc deosebit în orfevrăria națională îl ocupă ferecăturile de icoane și cărți bisericești, executate în tehnica forjării metalului, cu decor vegetal, email policromatic sau detalii filigranate. Asemenea ferecăături posedă ornament și decor variat, cu scene biblice, chipuri de sfinți și îngeri – tradiții renăscute și continuate actualmente de meșterii contemporani. Ferecăturile reprezintă, de cele mai dese ori, chipul Maicii Domnului cu Pruncul, chipuri de sfinți, elemente decorative ornate cu pietre colorate și detalii filigranate. În afară de ferecăături de icoane și cărți sfinte, în fondurile muzeistice din țară au fost depistate cruci garnisite cu metal prețios și pietre colorate, mătănii de sifed sau de lemn utilizate în procesiunile sacre.

În opinia noastră, confecționarea pieselor de cult, atât a celor individuale, precum cruciulițele de botez, cât și a inventarului liturgic, necesitau cunoștințe temeinice în domeniul prelucrării artistice a metalului, aspecte reglementate de către instituții abilitate în acest sens. În atribuțiile lor intrau verificarea titlului și marcării pieselor, corespunderea titlului metalului nobil sau al aliajului metalic neprețios, catalogarea pieselor și înzestrarea edificiilor de cult cu inventar liturgic necesar. Totodată, modul de viață patriarhal, condițiile materiale modeste, au dus la folosirea podoabelor de cult din inventarul liturgic, confecționate adesea din materii prime ieftine, precum alama, tombac, cupru, bronză și mai rar argint, argint placat cu aur sau chiar aur. Din aceste considerente putem trage concluzia că, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ponderea pieselor de cult este evident mai semnificativă comparativ cu podoabele laice, ultimele fiind prezente mai ales în familiile înstărite, ale nobilimii locale, ale comercianților ș.a. Descoperirea recentă a unui dosar arhivistic¹⁸ privind modalitățile de confecționarea a pieselor de cult vine să confirme aserțiunea noastră. Monopolul asupra confecționării pieselor de cult era reglementat de ordine sinodale, fiind interzisă procurarea și confecționarea pieselor de cult de către persoanele care nu erau abilitate cu asemenea drepturi. În continuare, reproducem unele fragmente din dosarul nr. 1729, din 12 iulie 1827, cu privire la confecționarea podoabelor de cult. Conform ordinului emis de împăratul rus, adresat arhiepiscopului de Chișinău și Hotin, ÎPS Dimitrie (Sulima), a fost acceptată propunerea ober-procurorului și cavalerului, principelui Piotr Sergheevici Meșcerski și completările ministerului finanțelor: „Conform ordinului din 17 martie 1758, topirea metalului prețios în afara biroului de marcare este strict interzisă, iar conform ordinelor din 1 octombrie 1801, 5 noiembrie 1779 și 10 august 1810 se interzice meșterilor confecționarea pieselor de argint cu titlul mai jos de 84 zolotnic”. În acest mod, potrivit deciziei sinodale din anul 1827, în întreg spațiu al Imperiului Rus, se interzicea categoric confecționarea podoabelor de cult de persoane străine, cu titlul mai jos de cel prestabilit (84‰) fără a avea motive serioase pentru aceasta. Reieșind din documentele oficiale imperiale, tot în același an Direcția Economică a Casei Arhieresti din Chișinău emite un ordin din 7 septembrie 1827 cu următorul conținut, semnat de egumenul Onisifor: „Conform ordinului din 3 septembrie 1827 a Consistoriului Duhovnicesc din Chișinău privind interzicerea confecționării la oameni străini a aliajelor metalice folosite pentru confecționarea podoabelor bisericești cu titlul mai jos de cel stabilit de conducerea eparhială, fără temeieri serioase”. Acest ordin s-a extins asupra teritoriului Basarabiei, inclusiv regiunile Ismail, Akkerman, Bolgrad, care, în rapoartele sale, au confirmat primirea prezentului ordin și implementarea lui.

¹⁸ ANRM, fond 205, inv. 1, dosar 5524, anul 1827.

7. Сентября 1827. г. д. д. т. 5
 Из Кишиневской Духовной
 Дикастерии
 Кишиневского Архиепископского
 Дома Епархиальное
 Правление
 Рапортъ.
 Его Императорскаго
 Величества указъ, изъ Кишиневской
 Духовной Дикастерии отъ
 22го числа Его Святости А. В. С. С.
 поминавшей въ сие Правле-
 ние къ Свѣдѣнію, о воспрещеніи

1.

производитъ употребленіе
 людей снѣвъ металловъ упо-
 требляемыхъ на церковныя
 украшенія, кимъ незаконно
 провъ, безъ особаго на то доз-
 воленія, 5. Сентября же полу-
 ченъ, о полученіи Новаго Епархиаль-
 ное Правленіе, помяну-
 ше рапортуетъ Кишиневской
 Духовной Дикастеріи.
 Карпелъ Онуфриѣ
 1849.
 6. Сентября 1827. г. д. д. т. 5
 Кишиневъ

2.

Fig. 1, 2 - Raportul privind interzicerea confecționării podobabelor de cult la persoane străine și cu uilul mai jos de cel stabilit. ANRM, fond 205, inv. 1, dosar 5524, anul 1827.

Modalități de marcă și aplicare a titlului articolelor de bijuterii

Mai mult decât probabil, situația în cauză privitoare la evaluarea podoabelor de cult, marcarea și verificarea titlului, precum și a corectitudinii aplicării lui, a generat demararea discuțiilor privind însemnele meșterilor și obligativitatea marcării corecte, soldate cu deschiderea Biroului de Marcă din Chișinău, la mijlocul secolului al XIX-lea. Articolele de giuvaiererie trebuiau să dețină informații veridice, care să precizeze puritatea metalului și calitatea pietrelor. Se știe că în Anglia, din secolul al XIV-lea, se folosea marcarea complexă a breslei bijutierilor (așa-numitul „Hallmark”), care cuprindea marca de finețe și calitate a metalului, însemnul orașului emitent, data confecționării și însemnele meșterului bijutier sau monograma personală. Breslele aurarilor și argintarilor dețineau însemne proprii ale articolelor confecționate, după care putea fi recunoscută producția meșterului, anul și localitatea emitentă. Odată cu oficializarea juridică a corporației bijutierilor din Basarabia, în 1817, au fost stabilite și însemnele ei, care, din păcate, nu au fost depistate, deocamdată, în sursele documentare accesibile. Luând în considerație anul stabilirii însemnelor corporației (1854), putem admite că procedura elaborării marcajului centralizat corespunzător vine odată cu deschiderea Biroului de Marcă din Chișinău de la mijlocul secolului al XIX-lea. În fondurile ANRM au fost depistate documente importante privind necesitatea aplicării marcării articolelor confecționate de fabricanții și meseriașii din Rusia, inclusiv din Basarabia, eliberate în 1845 de Departamentul Manufactură și Comerț Intern¹⁹. Departamentul impunea folosirea mărcii de control prevăzute de către lege și confiscarea mărfurilor fără marcă sau marcate necorespunzător (art. 70 al *Statutului* Departamentului). Aceste măsuri severe față de marcarea mărfurilor au fost acceptate odată cu raportul din 29 mai 1846, privitor la aplicarea incorectă a titlului de către meseriașii basarabeni. Ca urmare, poliția municipală din Chilia, Bender și Soroca a explicat tuturor meseriașilor condițiile legale și necesitatea aplicării corecte a titlului la articolele prețioase.

La mijlocul secolului al XIX-lea marcarea obligatorie a articolelor de bijuterii fabricate în Rusia și provinciile sale, inclusiv, Basarabia, se efectua conform Hotărârii nr. 1007 a Ministerului Finanțelor și a Departamentului Afacerilor Miniere, din 8 iunie 1848. În conformitate cu punctul 3 al art. 573 din *Statutul* Meseriașilor din 1842, toți negustorii și meșteșugarii care dețineau ateliere, prăvălii și comercializau articole din argint, aur și platină, lingouri și alte articole de valoare, erau obligați să respecte cu strictețe *Regulamentul* privind aplicarea mărcii și a titlului respectiv, care se efectua la camerele de marcă²⁰. Erau scutite de aplicarea titlului numai piesele vestimentare cusute cu fir de aur și argint, din motivul că ele erau deja apreciate de Camera corespunzătoare și nu necesitau o marcă suplimentară conform art. 567.

Sursele analizate ne conduc spre afirmația că numărul meșteșugarilor implicați în confecționarea bijuteriilor și a podoabelor de cult la mijlocul secolului al XIX-lea era destul de mare. Acest fapt a servit drept motiv pentru guvernatorul militar al Basarabiei de a iniția o corespondență oficială referitoare la deschiderea la Chișinău a unui birou de marcă. În urma argumentelor prezentate de guvernator – potrivit Hotărârii din 22 septembrie 1858 a Departamentului Afacerilor Miniere a Rusiei – în orașul Chișinău a fost deschisă din contul și cu încredințarea vistieriei basarabene, o *Camăra de Aplicare a*

¹⁹ ANRM, Fond 2, inv. I, d. 4592.

²⁰ ANRM, Fond 2, inv. , d. 5027, f. 5.

Titlului și de Marcare de categoria a II-a. În funcția de inspector principal al camerei este desemnat specialistul de clasa I, un oarecare Bokov, fost angajat al Camerei Regionale de Marcare din Vologda, Rusia. Negocierile privitoare la deschiderea Camerei de Marcare au fost purtate începând cu anul 1847, când toate articolele confecționate în Basarabia erau apreciate și evaluate în conformitate cu legislația în vigoare la Camera Regională de Marcare din Odesa. În asemenea circumstanțe, în anii '40 ai secolului al XIX-lea (2 iunie 1842 – septembrie 1845), existau condiții favorabile pentru eschivarea de la aplicarea titlului sau de la aplicarea necalitativă, ceea ce servea ca argument solid în favoarea deschiderii unei camere de marcă la Chișinău.

În finalul acestui studiu constatăm că în prima jumătate a secolului al XIX-lea, potrivit surselor arhivistice și a documentelor istorice, bisericile și mănăstirile basarabene erau înzestrate cu inventar liturgic necesar, care predomina net asupra podoabelor laice depistate în acest spațiu.